Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus

25.1.2023 OPH-245-2023

Eduskunta
Sivistysvaliokunta

Lausunto VNS 16/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko, osat 1. ja 2.

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus lausuu viitekohdassa mainitusta selonteosta seuraavaa.

Yleisesti

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus lausuu selonteosta koulutuksen ja osaamisen sekä ennakoinnin näkökulmasta. Yleisesti todetaan, että haasteena erityisesti koulutuksen, osaamisen ja työmarkkinoiden näkökulmasta on osaamispalveluiden resurssien oikea kohdentuminen ja suuntautuminen yhteiskunnassa. Skenaarioiden osalta todetaan erityisesti, että esimerkiksi kehitys koulutuksen kasautumisesta on jo realisoitunut, ja toimet tästä aiheutuvien haasteiden ratkaisemiseksi osittain aloitettu, mutta lisätoimia ja resurssien tehokkaampaa kohdentamista sekä suuntaamista niin nuoriso- kuin aikuisasteenkin osalta tarvitaan.

Tulevaisuuden suurten haasteiden ratkaiseminen edellyttää valtionhallinnon toimintaa kokonaisuutena hallinnonalojen rajat ylittäen ja ilmiöpohjaisesti. Tähän liittyen OECD on kehittänyt uutta ennakoivan ohjauksen (anticipatory governance) mallia. Osana kehittämistyötä on ollut useita hallinnonaloja koskeva jatkuvan oppimisen uudistus ja kahden ministeriön hallinnonalalle sijoittuvan Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen perustaminen. Tämän kaltaisten hallinnonalojen rajat ylittävien ilmiö- ja tarvelähtöisten, nopeaan reagointiin kykenevien organisaatiorakenteiden voidaan ennakoida olevan tulevaisuutta laajemminkin.

Lisäksi haasteiden ratkaisemiseen tarvitaan rakenteellista muutosta muun muassa osaamiseen liittyvän sosiaaliturvan osalta, esimerkiksi aikuiskoulutuksen tuen kehittämistä.

Koulutus, osaaminen ja ennakointi

2.2. s. 22: *Suomen työikäisen väestön työssä jaksamiseen ja työkyvyn tukemiseen on kiinnitettävä huomiota työkykyä ylläpitävillä toimenpiteillä. Myös eläköityvien tietotaidon hyödyntäminen on keskeistä. Vuodesta 2010 lähtien 65–74-vuotiaiden työllisten määrä on kasvanut 37 000 työllisestä 85 000 työlliseen vuonna 2021.*

> Työssäjaksamisen ja työkyvyn ohella on turvatta mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen sekä edelleen kehittämällä palvelujärjestelmää, että sosiaaliturvan malleja. Oleellista on koulutusresurssien kohdentaminen sinne, missä niille on kaikista suurin tarve sekä missä niistä tutkimusten mukaan hyödytään kaikista eniten.

JATKUVAN OPPIMISEN JA TYÖLLISYYDEN PALVELUKESKUS Hakaniemenranta 6, PL 380 00531 Helsinki puhelin 0295 331 000 jotpa.fi

SERVICECENTRET FÖR KONTINUERLIGT LÄRANDE OCH SYSSELSÄTTNING Hagnäskajen 6, PB 380 00531 Helsingfors telefon 0295 331 000 jotpa.fi

2.2. s. 27: *Työvoiman osaamista tulee ylläpitää ja kehittää muuttuvassa maailmassa. Palveluiden ja etuuksien tulee toimia yhteen, työterveyttä ja työstä motivoitumista on parannettava ja sosiaaliturvan on oltava riittävää ja kannustavaa.*

Jatkuvan oppimisen näkökulmasta yllä oleva ei toteudu tällä hetkellä riittävästi. Tarvitaan lisää toimia palveluiden ja koulutusresurssin kohdentamiseen sinne, missä niille on kaikista suurin tarve: muun muassa pitkään työelämässä olleet, jotka toimivat tehtävissään joko pelkän perusasteen, yleissivistävän koulutuksen tai vanhentuneen ammatillisia valmiuksia antavan tutkinnon varassa, tai työikäiset henkilöt, joilla on heikot perustaidot.

2.2. s.27: *Tuottavuuskasvu syntyy pääasiassa yrityksissä. Siihen voidaan vaikuttaa suosimalla politiikkatoimia, jotka edistävät tuottavuuden kasvua tai jotka poistavat tuottavuuskasvun pullonkauloja. Tuottavuuden kasvua voidaan kiihdyttää kohentamalla yritysten kykyä ja kannusteita innovoida. Näitä edistävät T&K-investoinnit ja osaavan työvoiman saatavuus. Yrityksen oman T&K-investoinnin tuottama teknologinen tietämys tukee tuottavuutta suoraan. Lisäksi koulutus ja T&K-toiminta kohentavat yrityksen kykyä omaksua muualla kehitettyä teknologiaa ja tietämystä.*

TK-investointeihin pitäisi liittää kiinteästi ja nopealla aikataululla lyhytkestoisia ja osittain reaktiivisiakin osaamisen kehittämisen palveluita sekä muuta osaamisen kehittämistä, jotta ne saataisiin nopeasti otettua tuotantoon ja skaalattua.

2.3. s. 30: *Väestön koulutus- ja osaamistasoa tulee nostaa ja koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta parantaa kasvattamalla tutkinnon suorittaneiden osuuksia ja mahdollistamalla aiempaa vahvemmin koko väestön jatkuva oppiminen. Osaamistason nousu ja työurien pidentyminen ovat välttämättömiä tekijöitä työmarkkinoille ja kilpailukyvylle.*

Lyhyemmät, täsmällisiin työmarkkinoiden osaamistarpeisiin kohdistuvat osaamispalvelut vastaavat ripeämmin esimerkiksi negatiivisten sekä positiivisten rakennemuutosten tilanteissa kuin pitkäkestoinen ja hitaammin muuttuva tutkintojärjestelmä sekä esimerkiksi koulutusjärjestelmän aloituspaikkojen volyymimuutokset. Koulutusjärjestelmän ja osaamispalveluiden laatua voidaan edistää tehokkaasti resurssien vahvemmalla suuntaamisella tutkintojen suorittaneiden määrän lisäämisen ohessa.

Ylitarjonta-aloilla työskenteleviä tulee kouluttaa ripeästi lyhyillä, täsmällisillä osaamispalveluilla sellaisille aloille, joilla ennakointitiedon perusteella avautuu lähitulevaisuudessa eniten työpaikkoja. Lisäksi tulisi edistää pyrkimyksiä vastata koulutuksen kasautumiseen liittyviin haasteisiin erityisesti matalan kynnyksen osaamispalveluilla, jotka eivät sido osallistujansa aikaresurssia kuten pitkäkestoinen tutkintokoulutus.

Osaamistason nousun tavoittelun yhteydessä tulisi lisäksi mainita erityisesti mikro- ja pk-yrittäjien osaamisen kehittämismahdollisuudet, sillä valtaosa uusista työpaikoista syntyy ko. yrityksiin.

2.3. s. 30: *Suomi tarvitsee lisää työvoimaa. Koulutustasoa, joka on jäänyt jälkeen keskeisistä kilpailijamaista, on saatava nostettua. On huolehdittava, että Suomi houkuttelee osaajia ulkomailta ja saa myös pidettyä heistä kiinni. On tuettava työurien pidentymistä ja vaikeammin työllistyvien työhön pääsemistä ja työssä jaksamista monialaisia palveluita kehittämällä sekä moniammatillisella yhteistyöllä. Osatyökykyiset ovat toistaiseksi liian vähän työelämässä mukana oleva työvoimavara ja taloudellisen kasvun lähde. Nuorisotakuulla turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön. Erityisesti on panostettava heikoimmassa asemassa olevien koulutus- ja osaamistason nostoon. On tuettava yhdenvertaisuutta terveys- ja työnhakupalveluiden saamisessa työelämässä olevien, vaikeammin työllistyvien ja työttömien välillä.*

Kaikkien työvoimareservien työllistämistä tulee tukea monimuotoisilla työllisyys- ja osaamispalveluilla. Tähän kuuluvat myös työvoiman ulkopuolella olevat työikäiset sekä eläkeläiset, jotka haluavat jatkaa työuraansa. Koulutuksen kannalta ratkaisuna ovat lyhyet, hyvin suunnatut ja täsmällisiin tarpeisiin vastaavat palvelut.

3.3.3. s. 96: *Joustavat koulutusmahdollisuudet ja muutosta tukevien palveluiden saatavuus edistävät osaamisen kehittämistä ja sujuvia siirtymiä. Geneeristen taitojen lisäksi huippuosaaminen ja eturintamassa toimiminen takaavat vahvan työllisyyden.*

Geneeristen taitojen ja huippuosaamisen lisäksi tulee huomioida ennakoiva osaamisen kehittäminen auringonlaskun toimialoilla eli sellaisissa tehtävissä, joiden tarve vähenee yhteiskunnassa merkittävästi tai katoaa kokonaan. Toimialojen kriisiytymistä ja muutosturvan tarvetta tulee pyrkiä ehkäisemään ennalta.

3.5.5. s. 143: *Väestön koulutus- ja osaamistasoa on tarpeen nostaa vahvistamalla koulutuksen laatua ja kasvattamalla tutkinnon suorittaneiden osuuksia. Aiempaa paremmat jatkuvan oppimisen joustavat ratkaisut mahdollistavat työikäisen väestön osaamisen täydentämisen taustasta, työllisyystilanteesta tai asuinpaikasta riippumatta. Tämä tuottaa hyötyjä niin taloudelle kuin yksilölle itselleenkin.*

Yllä mainitun lisäksi on myös tarpeen turvata riittävät resurssit jatkuvan oppimisen osaamispalveluiden tarjontaan. Yksilön kyvykkyyttä henkilökohtaisen työuran suunnitteluun ja osaamiskapeikkojen tunnistamiseen tulee vahvistaa.

Tutkintojärjestelmän ja jatkuvan oppimisen tulee tukea toisiaan. Tutkintokoulutuksessa tulee panostaa voimakkaammin myös työuran aikaiseen osaamisen kehittämisen tukemiseen varsinaisen tutkintokoulutuksen päätyttyä ja toisaalta jatkuvan oppimisen pitää tarvittaessa pystyä tarjoamaan polkuja tutkintokoulutukseen silloin kun se on työuran kannalta oleellista.

3.5.5. s. 144: *Osaamisen tunnistaminen ja kehittäminen vahvistavat myös yhteiskunnan toimintavarmuutta ja kokonaisresilienssiä erilaisissa yllättävissä ja akuuteissa kriiseissä. Osaamisella on myös ratkaisevan tärkeä rooli tieteen ja globaalien ongelmien ratkaisujen kehittämisessä.*

Jatkuvan oppimisen osaamispalveluiden riittävä tarjonta on välttämätön edellytys yhteiskunnan kokonaisresilienssin ylläpitämiseksi. Nopeaan elinkeino- ja ammattirakenteen muutokseen tulee olla riittävästi resursseja työllisyysasteen laskemisen ennaltaehkäisemiseksi ja yksilöillä tulee olla mahdollisimman hyvät edellytykset ja mahdollisuudet henkilökohtaisen osaamisen ylläpitoon, kehittämiseen ja uudistamiseen.

4.5.3 s. 194: *Yhteistyötä tehdään ja verkostoidutaan toimintoihin, mutta siitä koituva hyöty kohdentuu eriarvoisesti harvoille. Toimintamallien uudistaminen ei ole riittävää: olemassa olevilla alueilla pysytään kehityksessä mukana, mutta kilpailukykyä ei saada kehitettyä ja uusittua. Osaajista on pulaa useilla aloilla ja alueilla. Täydentävää koulutusta ei ole riittävästi saatavilla, ja olemassa olevat palvelut eivät kohdistu niitä eniten tarvitseville.*

Yhteiskunta on tällä hetkellä yllä kuvatun skenaarion tilanteessa. Erityisesti koulutuksen ja osaamisen kehittämisen resurssit pitäisi jo nyt kyetä kohdentamaan ja suuntaamaan vaikuttavammin, taloudellisemmin ja tehokkaammin. Pitkäkestoinen tutkintokoulutus ei ole riittävä, tai riittävän ripeä, ratkaisu, vaan jatkuvan oppimisen muotoihin tulee panostaa kaikkien koulutusasteiden ja työelämän toiminnassa.

5.2.1. s. 228: *Osaaminen ja digitaitojen puute alkaa polarisoida ihmisiä, ja tukipalvelujen tarve kasvaa. Osaamisen ja tutkimuksen panostukset ovat jääneet kertaluontoisiksi ja heikkenevät koronapandemian jälkeen. Uudistuksia ei kyetä suorittamaan, eikä jatkuvaa oppimista kehittämään vastaamaan tarpeita.*

Kiihtyneen kilpailun maailma -skenaarion kuvataan olevan nykytilan ekstrapolointia tulevaisuuteen, jossa tietyt tämän hetken kehityskulut vahvistuvat. Skenaarion oletuksena on, että nykyisen kehityksen mukaan jatkuvaa oppimista ei kyetä kehittämään vastaamaan yhteiskunnan tarpeita. Jatkuvan oppimisen uudistaminen on käynnistynyt vahvasti jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen myötä ja ei ole näköpiirissä, että jatkuvan oppimisen merkitys vähentyisi trendinäkymänä.

10.1. s. 298: *Kansainvälisesti on kehitetty ennakoinnin toimintatapoja erityisesti valtioiden hallinnoissa. Esimerkiksi OECD on kehittänyt uutta ennakoivan ohjauksen (anticipatory governance) mallia. OECD:n suositukset sisältävät mm. ennakoinnin kytkemisen politiikkatoimien valmisteluun, strategiaprosesseihin ja innovaatiotoimintaan 73. OECD painottaa myös esimerkiksi kansalaisten osallisuutta, ennakointiin liittyvän osaamisen kehittämistä sekä pitkäjänteisyyttä ja hallinnon uusia yhteistyömuotoja. Tavoitteena on proaktiivinen hallinto, johon sisältyy erilaisten vaihtoehtoisten kehityskulkujen ennakointi sekä tulevaisuuden mahdollisuuksien hahmottaminen. Lisäksi tavoitteena on tehdä tarvittavat päätökset ja toimeenpanna yhteiskunnan kannalta välttämättömät uudistukset aiempaa nopeammin ja vaikuttavammin monimutkaisten ongelmien maailmassa.*

Tulevaisuuden suurten haasteiden ratkaiseminen edellyttää valtionhallinnon toimintaa kokonaisuutena hallinnonalojen rajat ylittäen ja ilmiöpohjaisesti. Tähän liittyen OECD on kehittänyt uutta ennakoivan ohjauksen (anticipatory governance) mallia. Osana kehittämistyötä on ollut useita hallinnonaloja koskeva jatkuvan oppimisen uudistus ja kahden ministeriön hallinnonalalle sijoittuvan Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden

palvelukeskuksen perustaminen. Tämän kaltaisten hallinnonalojen rajat ylittävien ilmiö- ja tarvelähtöisten, nopeaan reagointiin kykenevien organisaatiorakenteiden voidaan ennakoida olevan tulevaisuutta laajemminkin.

12. s. 324: *Selontekotyö pohjustaa ministeriöiden tulevaisuuskatsaustyötä. Hallituskausittaisten tulevaisuuskatsauksien tehtävänä on tuottaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja hallitusneuvottelujen pohjaksi tilanne- ja kehitysarviota yhteiskunnan tilasta ja poliittista päätöksentekoa edellyttävistä kysymyksistä. Tulevaisuusselonteon toimintaympäristöanalyysi toimi pohjana ministeriöiden tulevaisuuskatsauksen toimintaympäristöanalyysille sekä pohjusti ministeriöiden omia tulevaisuuskatsauksia. Tulevaisuuskatsaus pohjustaa kansliapäälliköiden päiviestejä seuraavalle hallitukselle.*

Tulevaisuuskatsauksen skenaariot tulisi jalkauttaa osaksi eri hallinnonalojen skenaariotyötä. Tällä hetkellä eri hallinnonaloilla on erillisiä skenaariotarkasteluja, joiden lähtökohdat eroavat tulevaisuusselonteon toimintaympäristön analyysista.

Kirsi Heinivirta

Johtaja

Samuli Leveälahti

Kehittämispäällikkö, osaamis- ja työvoimatarpeiden ennakointi

Mikko Mähönen

Erityisasiantuntija, koulutus ja osaaminen